Şiddet Kültürü ve Eğitim

Vefa Taşdelen

'Sizin diye bildiğiniz evlatlar gerçekte sizlerin değildirler,
Onlar kendini özleyen Hayat'ın oğulları ve kızlarıdırlar.
Sizler aracılığıyla dünyaya gelmişlerdir, ama sizden değildirler.
Sizlerin yanındadırlar, ama sizlerin malı değildirler.
Onlara sevginizi verebilirsiniz ama düşüncelerinizi asla.
Çünkü onların kendi düşünceleri vardır.
Kendinizi onlara benzetmeye çalışabilirsiniz
ama onları kendinize benzetmeye kalkışmayın hiç.
Çünkü hayat ne geriye gider, ne de geçmişle ilgilenir.'
Halil Cibran

Gazetelerden okuyoruz, televizyonlardan seyrediyoruz: "Okullardaki şiddet olayları artıyor." Sınıflarda ve okul bahçelerinde ortaya çıkan şiddet olaylarını okudukça/seyrettikçe tüylerimiz ürperiyor. Anneler ve babalar olarak dehşete düşüyoruz, korkuyoruz, kaygılanıyoruz. Tabii ki, bir sürü soru gelip geçiyor zihnimizden: Peki ne oluyor bu gencecik insanlara, bu körpecik beyinlere? Nedir onları şiddete, kavgaya, umutsuzluğa iten şey? Bir değer adına mı hareket ediyorlar, yoksa bir değersizlik mi onları bu tür davranışlarda bulunmaya sevk ediyor? Şiddet, öğrenilmiş bir davranış mı, yoksa bir gizilgücün açılımı mı? Toplumun bir parçası olarak okul, toplumsal olaylardan nasıl etkileniyor? Okulda şiddet var da toplumun diğer birimleri çok mu rahat? Yerkürenin hangi bucağı şiddetten arınmış? Şiddet, eğer her yerde varsa, okulda neden olmasın? Okuldaki şiddeti okuldaki şiddet olarak ele almak, yeterli bir bakış açısı sunar mı? Sorularımızı çoğaltabiliriz. Bu makalede, okuldaki şiddet, toplumdaki ve dünyadaki şiddetin bir parçası/uzantısı olarak ele alınacak, çözümünün de bu genişlikten ötürü, kısmi değil, kapsamlı olması gerektiği konusu üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda ortaya konulan temel yaklaşım şu olacaktır: Şiddet, karşı şiddetle önlenemez. Bu, daha güçlü bir şiddetin doğmasına neden olur. Şiddete karşı, şiddeti güçlendirecek değil, onu dağıtacak ve çözecek bir tutum sergilenebilir. Bu konuda uzlaşıyı temel alan bir program geliştirilebilir. Bir öneri olarak, insan bilimleri ile ilgili sanat, edebiyat, felsefe, iletişim, dil, din, tarih, ahlak gibi ders ve konuların yeniden düzenlenebileceği hususu üzerinde durulacaktır.

1. Şiddet Kültürü

Şiddet niçin bir kültürdür? "Şiddet bir kültürdür" demek, ne anlama gelir? Doğada şiddet yoktur, mücadele vardır. Şiddet, insan dünyasına ait bir hadisedir. Bir başka deyişle, insan onu düşünür, ister ve üretir. Bu, doğadaki mücadeleden farklı bir şeydir. Doğadaki mücadele, bir tür hayatta kalma kavgasıdır. İnsan öfkelenen, hiddetlenen, nefret eden, kıskanan bencil bir varlıktır. Doğasındaki bu özellikler onu şiddete eğilimli hale getirir. Şiddet, istemsel (*iradi*) ve keyfi bir eylemdir. Bu eylemi üreten insan, isterse onu durdurabilir. Hayat bundan kötü yönde

etkilenmez, yaşam mücadelesi zarar görmez. Aksine olumlu yönde gelişir, insanlık, değer ve saygınlık kazanır. İşte, şiddetin insanın ürettiği bir hadise olması, ona kültürel bir nitelik kazandırır. Şiddet adetleri, şiddet gelenekleri, şiddet değerleri bile oluşabilir. Şiddetin bir kültür olması, öğretildiği, yaşatıldığı ve kuşaktan kuşağa aktarıldığı anlamına gelir. O, özneler arası bir iletişim biçimi, ama ilkel, bozulmuş ve yozlaşmış bir iletişim biçimidir. İlkel olması, daha çok fiziksel bir eylem olmasından, saygı, sabır, hoşgörü, bağışlama gibi tinsel değerleri içermemesinden kaynaklanır. Şiddette, dil susar, el konuşur, ayak konuşur. Akıl susar, diş ve tırnak konuşur. Mantık susar, hırs ve öke konuşur. Nezaket ve zarafet susar, bencillik ve hamlık konuşur. Eğitim susar, cehalet konuşur. İnsanın ruhsal değil de fiziksel yapısı etkin hale gelir şiddette, tabii ki kültürlü ve öğrenilmiş bir şekilde. Bu nedenle doğadaki mücadeleden daha korkunç ve daha örgütlenmiş bir şekilde ortaya çıkar. Doğadaki mücadele, genellikle gündelik gereksinimlerin karşılanmasına yönelik bir devinimdir. Şiddette ise bir istem ve yapılan işten keyif alma durumu söz konusudur. Şiddet, herhangi bir gereksinimle sınırlı değildir, doygunluk seviyesi yoktur. Bu nedenle, insanın şiddeti sınır tanımaz.

Şiddet upuzun kollarıyla insan kümelerini öylesine sarmış sarmalamış ki, nerede başlıyor, nerede bitiyor, nerede şiddet var, nerede yok, kim şiddet uyguluyor, kim şiddete maruz kalıyor, belli değil. Bu belirsizlik öylesine ileri boyutlara ulaşıyor ki, "bombayı kim attı" sorusu kendisine bir özne bulmakta güçlük çekiyor: Siyasetçi mi attı, savaşa karar verenler mi attı, bombayı yapanlar mı attı, yoksa uçağın pilotu mu attı? Her birisi, işin sorumluluğunu kendi üzerinden atabileceği bir merci bulmakta zorlanmıyor. Sonuçta vicdanlar rahat: "Ben atmadım." O zaman şöyle pasif, öznesiz bir cümle çıkıyor ortaya: "Bomba atıldı." Şiddet upuzun kollarıyla sarıp sarmalıyor. Onu önlemeye yönelik etkinlikler bile, giderek bir şiddet programı haline gelebiliyor. Sözgelimi şiddetin ne olduğunu öğretmeye çalışan uzman, bilgisi ile izleyiciler üzerinde bir egemenlik oluşturuyor. Bilgi de giderek bir şiddet ve iktidar aracı oluyor. Şiddeti önlesin diye görevlendirilen eli sopalı adamlar, bizzat şiddetin bir parçası haline geldiklerinin farkında değiller. Şiddet bazı durumlarda öylesine sinsi bir şekilde iş görüyor ki, kimi zaman bilgi, kimi zaman statü, kimi zaman moda, kimi zaman para, kimi zaman koruyuculuk, kimi zaman şefkat, kimi zaman özen, kimi zaman sevgi ve iyilik haline bile gelebiliyor.

Şiddet her zaman bir belirsizlik olarak ortaya çıkmıyor, özneler arası bir iletişim olabiliyor. Özneler arası da olsa, hep bir nesneleştirme, şeyleştirme ve kişilikten arındırma eğilimi güdüyor. Birbirleriyle iki ayrı ve eşit varlık temelinde değil de, "benim kölem", "benim insanım", "benim uşağım", "benim hizmetçim", "benim öğrencim", "benim işçim", "benim eşim", "benim çocuğum" gibi söylemlerle iletişim kurmaya çalışmak ve kendinde onların üzerinde ruhsal, fiziksel açıdan tasarrufta bulunma hakkı görmek, görünüşteki babacanlığına karşın bir şiddet biçimidir. Bana şiddet uygulayan kişi, bedenim, ruhum ve duygularım üzerinde tasarrufta bulunmayı kendi hakkı olarak görür, beni kendi haklarımdan mahrum eder. Benim adıma konuşur ve karar verir. Öyle ki, neleri sevip nelerden nefret edeceğimi bile söyler. Dikte eder, dayatır. Şiddet, yeryüzündeki varlığımı onaylamaz, olumlamaz, benimle eşit düzeyde iletişime yanaşmaz. Şiddet, "varlığını yadsımak", "varlığını tanımamak", "varlığını ortadan kaldırmaya çalışmak", "kişiliğini yok etmek" ve "nesneleştirmek"tir. Bu nedenledir ki, hayat görüşünden, felsefeden, eğitimden, adaletten ve hukuktan yoksundur.

Bazı topumlar, şiddet eğimli toplumlardır. Bütün birimlerinde, kurumlarında şiddet vardır. Özellikle ast üst ilişkileri, şiddet duygusunun tatminine yönelik davranışlardan meydana gelir. Bir yönetime talip olurken aynı zamanda içimizdeki şiddet duygusunu tatmin edebileceğimiz bir statüye de talip oluruz. Bir meslek seçerken de aynı şey söz konusudur. Yürürlükteki hukuk kurallarının dışında, bir de kişilerin kendi aralarında oluşturdukları "informal hukuk", çoğu kez ifade edilmemiş davranış, anlayış ve alışkanlık biçimleri vardır: "büyük olan ezer", "güçlü olan haklıdır" gibi. Bu güç, çoğu kez, hukuk ve adalet bilincinden yoksun olduğu için, adaletin, kendisine mutlak itaatle gerçekleşeceğine inanır. Bu itaat gösterilmediği takdirde,

gerçekten de ezip geçer. Bu şiddet, bir aşiret, kabile, hatta bir devlet tarafından bile gerçekleştirilebilir. "Büyük olan ezer" önermesinin ilkel örneklerinden biri trafikte görülebilir. Zaman zaman kamyon ve tır gibi kütlece büyük olan bazı araçların şoförlerinin pervasız hareket ettiklerine tanık oluruz. Onları bu şiddete yönelten mantık, "güçlü olan benim", "nasıl olsa bana bir şey olmaz" düşüncesi olabilir. "Kurallara uymalıyım", "insanlara zarar vermemeliyim", "benim yüzümden kimse acı çekmemeli" şeklinde bir his, "büyük olan ezer" anlayışıyla bağdaşmaz. Burada büyüklüğün sınırını genişletebiliriz: Zenginlik bakımından büyüklük, bilgi bakımından büyüklük, toplumsal statü bakımından büyüklük de, tıpkı fiziksel büyüklük gibi, diğerleri üzerinde bir şiddet aracı haline gelebilir. "Paran kadar konuş!", "Sen anlamazsın!", "Haddini bil!", "Seni sürdürürüm!" uyarıları ve azarlamaları, insanlar arasındaki ilkel ve kaba hukukun birer belirtisidir. Bazı din adamları kimin cehenneme gideceğinin, orada kaç bin yıl kalacağının ve ne gibi azaplara uğrayacağının hesabını ve betimini yapıyor konuşmalarında. Hiçbir matematiksel hesabın konusu olmayan tanrısal inayetten söz etmek, nedense güç geliyor onlara da. Belli ki, korku ve dehşete düşürerek panikletmek, onların da işine geliyor. Ama burada şiddetin, bu dünyadan öte dünyaya da devri söz konusudur. Acaba her fırsatta insanlara umut vermeye ve onları ölüm karşısında dirençli kılmaya çalışan dini duygunun istismarı değil midir bu? Şiddeti bu dünyaya ait bir hadise olmaktan çıkarıp, öbür dünyaya da taşımak, yalnız yaşamı değil ölümü de şiddet verici bir hadise haline getirmek, iyi yaşama çabasına ve insanın olgunlaşması idealine ne katabilir? Ölümün şiddeti karşısında yılgınlığa uğramış bir varlık, Allah'ın huzurunda daha mı değerli olacaktır? Ölüm korkusunu hemen her fırsatta cemaatlerine dikte eden söz konusu din adamları, insanların yüreklerine bu korkuyu üflerken ne umarlar gerçekten? Şiddet uygulayan kişilerin ruh hali içinde kendilerini rahatlatırlar belki. Ama bir de şu var: Dini öğretiyi ne derece temsil edebilmişler ve inanma duygusunu ne derece doğru bir şekilde yansıtabilmişlerdir? İnanmak, ölüm korkusunun karşılığı mı olmalıdır? Fanilik bilinci midir insanları inanmaya yönelten? İnsan ve Allah arasında başka bir iletişim alanı olamaz mı? Dini duyguya ölüm dışında daha sağlam, daha derinlikli bir zemin bulunamaz mı? Evet, ölümlüyüz, bu bir gerçek. Acı da çekeceğiz, bu da bir gerçek. Ama sırf bu yüzden, bu nedene dayalı olarak inanmak, kendi içinde sorunludur. İnancı, ölüm korkusunun ürünü haline getirmek, dini değil, daha çok materyalist bir yaklaşım olacaktır.

2. Dünya: Şiddetin Evi

Şiddetin toplum içindeki yaygınlığını gösterecek daha çok sayıda örnek bulabiliriz. Ailedeki şiddet, sokaktaki şiddet, işyerindeki şiddet, spordaki şiddet, sevinçteki şiddet, kederdeki şiddet… Şiddet bir kültür olunca, dünya da onun evi haline geliyor. Öyle ki, dünya kamuoyu, şiddet, terör ve insan hakları konusunda bir dizi parlak söylem üzerinde fikir birliği etmiş gibi görünmesine karşın, şiddetle iç içe, kucak kucağa yaşamaya da oldukça alışmış görünüyor. Hatta şiddet o kadar kanıksanmış ve o kadar sıradan bir şey haline gelmiş ki, insanların, kendilerine zarar vermediği sürece onunla birlikte yaşamaktan şikâyetçi oldukları bile söylenemez. Onun dünyada bulunmasından, kendi ülkelerinde ortaya çıkmasından, evlerinin önünden gelip geçmesinden rahatsız değiller. O gelip geçerken birazcık ayaklarını yukarı çekiyorlar, rahatça geçebilsin ve kendilerine zarar vermesin diye, hepsi o kadar. Onun gerçek varlığını ancak ucu kendilerine dokununca hissediyorlar. "Vah vah" sesleri yükseliyor. Fakat toplumbilimcilerin de söyledikleri gibi, kamuoyunun hafızası delik. Çok geçmeden unutulup gidiyor her şey. Bu konuda insanları mazur görmek gerekebilir. Çünkü büyük ustalar tarafından bir sihirbazlık dolabı döndürülüyor. Dünya karşısında, sanki sihirli bir aynanın karşısındaymışız gibi duruyoruz: Bir gün barıştan, uzlaşıdan, kardeşlikten, işbirliğinden, insanın saygınlığından söz edenlerin, cadde ve sokaklarda insan avına çıktıklarına, bebekleri öldürdüklerine, insanlara işkence yaptıklarına, başlarına ateş yağdırdıklarına tanık oluyoruz. Bu, insanın tüylerini ürpertiyor. Dehşet veren bir başka şey de, açlıktan, susuzluktan ve yoksulluktan ölen milyonlar-

ca insan varken, bu sözde "iyi insanlar"ın dünyanın kaynaklarını, bir tanesinin bile binlerce insanı öldürebilecek bombaların yapımında kullanmaları: asıl şiddet bu değil midir? Yeryüzündeki binlerce yıllık yaşantı, bir şeyi kanıtlamıştır yalnızca: İnsanın tarihi, şiddetin ve acının tarihidir. Bunu kanıtlamak için kutsal kitaplarda yer alan Habil ile Kabil'in öyküsünü hatırlatmaya gerek yok. Kölelik hukuku, daha dün yürürlükten kalkmıştır. Binlerce yıllık insanlık tarihinde, insanın insanı köleleştirmesi, ekonomik, sosyal, hukuksal bir hadise olarak neredeyse 1920'lere değin varlığını sürdürmüştür. İnsanın olduğu yerde şiddetsiz yaşamak, bir temennidir yalnızca. Ama bir insan olarak sürekli desteklememiz ve taze tutmamız gereken bir temenni. İslam kültüründe insanın kendisine sıkça sonrası gereken bir sorudan söz edilir: "Bu gün Allah için ne yaptın?" Bu sözün Hıristiyan kültürüne çevirisi şu şekilde yapılabilir: "Bugün insanlar için ne yaptın?" İkisi de aynı sorudur aslında: "Kim ki Allah'a inanıyorum der de kardeşinden nefret ederse, o bir yalancıdır. Kardeşini gördüğü halde sevemeyen, Allah'ı görmediği halde nasıl sevebilir?" "Allah için bir şey yapmak istiyorsan, insanlar için bir şey yap!" Allah sevgisine giden yolun tamamı, insan sevgisi ile yürünür. İnsanlığın Hz. Musa'dan, Hz. İsa'dan, Hz. Muhammet'ten öğrendiği budur. Oysa günümüzde insanlar, tıpkı tarihte olduğu gibi, Allah adına da insan öldürüyorlar, ülkeleri işgal ediyorlar, insanları yerlerinden yurtlarından sürüyorlar. Böylece "Allah" adı da, insanın yeryüzündeki şiddetinin önemli bir parçası haline geliyor.

3. Eğitimde Şiddet

Öncelikle şunu sorabiliriz: Okullarda şiddet deyince, bundan ne anlamamız gerekir? Bu, okul binasını ve çevresini (muhtemelen tel örgü ya da duvarla çevrili bahçeyi) merkez alan bir tanımlama denemesidir. Burada ortaya çıkan şiddet olayları, "okuldaki şiddet" olarak adlandırılmaktadır. Bu mekân merkezli tanımlama, kapsayıcı olmaktan ve olayın özünü yansıtmaktan uzaktır. Şiddet olayı okul sınırları içinde değil de, sokakta, stadyumda, başka herhangi bir yerde de meydana gelmiş olabilir. Mekân merkezli tanımlamadan hareketle soracak olursak, öğrencilerin gerçekleştirdikleri bu şiddet eylemleri yine okuldaki şiddet mi olacaktır? Konuyu "eğitimdeki şiddet" olarak ifade etmek, kapsayıcı bir ifade olabilir. Bu adlandırma, mekân merkezli olmaktan çıkarak etkinlik merkezli, durum merkezli bir nitelik kazanır. Şiddet olayının öznesi veya nesnesi eğitimle ilgili veya doğrudan eğitim etkinliğinin içinde ise, bu, eğitimde şiddet olayı içine girer. Bir de bizzat eğitimin kendi içinde, eğitimde ve eğitim görme eyleminin kendisinde şiddet öğesi taşıyan durumlar vardır. Dolayısıyla, eğitim etkinliği içinde ortaya çıkan şiddet olaylarını "eğitimde şiddet" olarak tanımlayabiliriz.

Peki, eğitimde şiddet nerede başlıyor? Belki, daha ilk adımda: Eğip bükmek, "istendik yönde" şekil vermek, doğasına müdahale etmek isteyen "eğitim" kavramının kendisinde. Ağaç yaşken niye eğilir? Hocanın vurduğu yerde neden gül biter? Oğlum "bina"yı neden dönüp dönüp yeniden okur? Halkımızın düşünme biçimini kısmen de olsa yansıtan bu ve benzeri atasözleri, eğitim geleneğimizin bir felsefe, dünya ve insan görüşünden çok, kaba kuvvete, şiddete ve sindirme kültürüne dayandığını gösteriyor olabilir. Saygı adına kişiliğin yok edildiği, özgürlüğün ve davranış esnekliğinin ortadan kaldırıldığı, gülmenin, oynamanın, eğlenmenin neredeyse suç sayıldığı/ayıplandığı, insanlar arasındaki ilişkilerin ezme ve ezilme temeline oturtulduğu toplumlarda, eğitimin, insanlık değerleri ile donanmanın, kişilik, yeterlilik ve özgüven kazanmanın yanında acaba, bir de "haddini bildirme", "kişiliğini yok etme", "sindirme", "kafasını kırma" gibi örtük anlamları var mıdır? Eğitim, kendi başına hareket edebilen, karar verebilen, seçebilen, düşünebilen, görebilen, anlayabilen, aklını kullanabilen, kendi sorusunu sorup kendi cevabını üretebilen özgür ve sorumlu bireylerin yetiştirilmesi çabasıdır. Onda körü körüne bağlılık, koşulsuz itaat, eleştirmeden kabul etme gibi özellikler yoktur. Çağdaş insanın bu özellikleri, feodal kültürden kurtulmanın ve modern değerlere kavuşmanın da bir belirtisidir.

Gençlik bir enerjidir, güçtür, çevikliktir, heyecandır, potansiyeldir. Yaşam gücünün çağladığı ve çoğaldığı bir dönemdir. Öncelikle bu gücün olumlu yönde, olumlu duygular içinde gelişmesine fırsat tanınmalıdır. Bu husus, yalnız eğitimcileri değil, toplumun tümünü ilgilendiren bir sorundur. Çözümü de ancak toplumun etki edici güçlerinin bilinçli hamleleri ve destek programları ile mümkün olabilir. Şu bir gerçek ki, gün boyu yaşayıp durduğumuz hislere etki ve kaynaklık eden, sönmelerine veya yeniden ortaya çıkmalarına neden olan pek çok güç vardır. İşte bu etkileyici güçlerin başında aile, okul, çevre (*fiziksel ve kültürel çevre*) gelmektedir. Bunlar arasında çevrenin sunmuş olduğu ekonomik ve kültürel koşulları, toplumsal değerleri, törel davranış biçimlerini sayabiliriz. Şiddetin önlenmesi, özellikle öğrenciyi kuşatan bu çevrelerin şiddetten arındırılması ile gerçekleşebilir. Şiddet uygulayan öğrenci, kendisine bir şekilde şiddet uygulanan öğrencidir. Ya ailesi, ya öğretmeni, ya arkadaşı tarafından şiddete maruz kalmıştır. Seyrettiği şiddet içerikli diziler, filmler, oyunlar içindeki şiddet eğilimini körüklemiştir. Gazetelerde, zaman zaman, akşam izlediği dizinin/filmin etkisinde kaldığı için cinayet işleyen gençlerin haberleri yer almaktadır. Bu diziler/filmler hiçbir şey olmamış gibi yayınlanmaya devam edebilmektedir. Dolayısıyla şiddet, aile, okul, çevre, basın-yayın gibi odakların öğrettiği, yaşattığı, canlı tuttuğu ve takdim ettiği bir davranış biçimidir. Bu nedenle öğrenci kaynaklı şiddet bir tepkidir, tezahürdür. Hiçbir zaman kendi başına bir şey, yani şiddet olarak şiddet değildir. Hep "bir şeyden ötürü" şiddettir. Nedenler oluşunca, şiddet ya bastırılarak boğulmaya çalışılır (*korku kültürü*), ya da kendiliğinden görünüşe çıkma imkânı bulur (*şiddet kültürü*). Korku ile bastırılan şiddet duygusu daha tehlikelidir. Şiddet orada insani özelliklerden dolayı değil, insanlık özellikleri yok edildiği için görünmez. Şiddet, bastırılmış gücün zincirlerini koparmasıdır. Şiddet kültüründe, onca yıkıcılığına karşın, insani özellikler yavaş yavaş etkin hale gelir. Şiddet kültürünün bir sonraki aşaması "uzlaşı kültürü"dür. Uzlaşı kültürü, insani özelliklerin serpilip geliştiği, eğitildiği, ifade bulduğu ve yüceltildiği bir kültürdür. Korku kültüründen şiddet kültürüne, şiddet kültüründen de uzlaşı kültürüne geçildiğinde, şiddet sorunu da önemli ölçüde çözüme kavuşmuş olur. Eğitim merkezli bir şiddet olayı, aşağıdaki açılardan ele alınabilir.

(1) Ders kaynaklı şiddet: Bu kategori içine, öğrenciyi bağnaz, fanatik yapacak her türlü "aşılayıcı bilgi" girebileceği gibi, onu hayattan uzaklaştıracak, yaşama sevincini ve neşesini köreltecek, olumsuz duygularla donatacak görüş ve telkinleri de ekleyebiliriz. Bu olgu daha çok derslere ideolojik bir nitelik kazandırılmaya çalışıldığı durumlarda ortaya çıkar. İdeolojik telkin, dersin kitabının yazarı veya dersin öğretmeni tarafından gerçekleştirilebilir. Aynı şekilde, zorla bir dersin öğretilmeye çalışılması, öğrencinin yetenek, ilgi ve eğilim göstermediği bir alanda onu ısrarla donatmaya çalışmak da bir tür şiddet olayıdır. Öğrenciyi bir bilgi deposu, bir bilgi hamalı haline getiren her türlü yaklaşım, şiddete dâhildir. Öğrenciyi oyundan, hayattan, neşeden uzaklaştıran ve ona bir takım yarış bilgileri ve taktikleri öğreten "dershane" olayı da şiddettir. Öte yandan öğretmeyen dersler ve öğretmenler de ders kaynaklı şiddetin bir parçasıdır.

(2) Öğretmen kaynaklı şiddet: Bu şiddet biçiminde, öğretmenin öğrenciyi aşağılayan, azarlayan, duygusal, ruhsal be bedensel olarak inciten davranış biçimleri yer alır. Bu husus, toplumda ve geleneksel eğitim biçimimizde sık rastlanan, hem öğrenci, hem de aile tarafından benimsenmiş bir davranış biçimidir. Bu nedenle de öğretmen öğrenci üzerinde kendini ruhsal ve fiziksel bakımdan yetkili görür. Buna geleneksel değer yargılarımız da izin verir: "Eti senin kemiği benim" diyen atasözü fiziksel, eğitimi bir "eğme" eylemi olarak alan atasözü ise öğretmene ruhsal tasarruf hakkı tanır.

(3) Aile kaynaklı şiddet: Bu şiddet biçimi, ailenin öğrenciden beklentisi ile ilgilidir. Aile öğrenciye verdiği "emeğin" karşılığını almak ister. Bazı durumlarda bunu açıkça dile getirir ve onu ne zor şartlar altında okuttuğunu, saçını süpürge yaptığını, gecesini gündüzüne kattığını açıkça söyler. Bu durumlarda, öğrenci kendisini başarılı olmak zorunda hisseder. Başka bir

alternatifi yoktur. Karnesindeki zayıflardan ötürü, kendilerine zarar veren, hatta hayatlarına kıyan öğrencilerin acı haberleri zaman zaman gazetelerde yer alır. Oysa annenin babanın bilmesi gereken bir şey daha vardır: Karnedeki başarı her şey değildir. Hayattaki başarı daha önemlidir. Derslerinde başarılı olamadıkları için okuyamayan pek çok kişi, hayatta oldukça başarılı olmuş ve güzel işler yapmışlardır. Öte yandan, derslerinde başarılı olan öğrencilerden bazıları ise, pratik hayatın gereklerine uyum sağlamakta güçlük çekmişlerdir. Asıl başarı, güzel yaşama ve iyi insan olmada aranmalıdır. Kitaplardaki bazı bilgileri bilmekle iyi insan olmak aynı şey değildir. İnsan onları bilmeden de iyi insan olabilir. Önemli olan yaşama gücünü ve duygusunu yitirmemiş, yılgınlık göstermeden hayata tutunabilen, iyiliğe ve güzelliğe eğilimli bir birey olabilmektir. Herkesin üniversiteyi bitirmesi ve memurluk yapması gerekmez. Önemli olan, insanın yaparken mutlu olabileceği, sevinç, neşe ve doygunluk hissedebileceği bir işi yapmasıdır. Tarlalarda, bahçelerde çalışmak, sebzeyi meyveyi üretmek de, yaparken kişinin doygunluk hissedebileceği güzel ve faydalı işlerdendir. Bu işleri iyi bir şekilde yapacak erdemli insanlara da, doktorlar ve mühendisler kadar ihtiyaç vardır. Ailenin bu tür bir bakış açısına sahip olması, hem kendisini, hem de öğrenciyi rahatlatabilir.

(4) Öğrenci kaynaklı şiddet: "Okullarda şiddet" kavramı ile genellikle, öğrenci kaynaklı şiddet, yani öğrencilerin kendilerine, öğretmenlerine ve çevrelerine uyguladıkları şiddet kastedilmekte, ders kaynaklı, öğretmen kaynaklı, aile kaynaklı, çevre kaynaklı şiddet ise geçiştirilmektedir. Öğrenci kaynaklı şiddeti bu çok sayıdaki şiddet karşısında bir "tepki" olarak görmek eğitimdeki şiddeti anlamak açısından yararlı olacaktır.

(5) Çevre kaynaklı şiddet: Öğrenci, kendisini kuşatan fiziksel, duygusal, zihinsel, toplumsal ve kültürel bir çevre içinde yaşar. Bireyin davranışları üzerinde büyük etkisi olan, geleneksel, kültürel değerler bu sınıflama içinde yar alır. Toplumsal davranış biçimi, gelenekler görenekler, ekonomik ve politik durum bunun içine girebileceği gibi, tiyatro, sinema, televizyon, gazete, dergi gibi basın-yayın etkinlikleri de bunlar arasında yer alır. Aynı şekilde, cinsler arasındaki ilişkileri düzenleyen toplumsal, ahlaksal ve geleneksel değer yargıları da buna dâhildir. Bu önemli bir maddedir. Doğru alışkanlık ve davranış kalıplarının oluşmadığı durumlarda, sık sık şiddet olaylarının çıkması ve gençlerin acı çekmesi kaçınılmazdır.

4. Ne Önerilebilir?

Öyle görülüyor ki, eğitimdeki tüm şiddet biçimlerinin kendisine yöneldiği temel hedef, öğrencidir. O, hem ders, hem öğretmen, hem aile, hem çevre, hem de öğrenci kaynaklı şiddetin nesnesi durumundadır. Onun anlaşılması, yönlendirilmesi, korunması, ihtiyaçlarının giderilmesi, ruhsal, bedensel ve zihinsel açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi gerekir. Kafası bir takım önyargılarla doldurulduğunda, hayata karşı insancıl bir bakış geliştirmekten uzaklaştırılıp test mantığının "doğru" ve "yanlış" kalıbı içinde sıkıştırıldığında, yüzeysel davranış ve düşünme şablonları ile yaratıcılık yeteneği yok edildiğinde, doğadaki ve dildeki zenginliği hissedemeyen, mekanik davranışlar gösteren bir varlık haline gelecektir. Eğitim sorumluluk isteyen önemli bir etkinliktir. Çünkü çocuğa/gence, onun için iyi olacak davranış ve bilgileri, dolayısıyla iyi ve güzel yaşama biçimini öğretme iddiası taşır. Her birey "biriciklik" özelliği ile bu dünyada bulunur. Tekrarı yoktur, aynısı yoktur. Bu biricikliği olan varlığı eğitmek, vicdani sorumluluk ister. Onun üzerinde tasarrufta bulunmak, her zaman şiddete dönüşme eğilimi taşır. Bir öğretmen olarak "istendik yönde" yürütmeye çalışırken, bu yönün onun için en iyisi, en uygunu olduğunu nasıl bilebilirim? Bu yolun onu gerçekten iyi ve güzel olana götüreceğinden, mutlu ve başarılı kılacağından nasıl emin olabilirim? Eğitim adına öğrencinin dünyaya bakışını bozmak, bir takım önyargılarla duygusal, zihinsel ve ruhsal yozlaşmaya uğratmak, dengesini sarsmak, ayarını bozmak, eğitim alanında ortaya çıkabilecek en büyük şiddetlerden biridir. Yeteneklerine göre gerekli eğitimi alamaması, bir birey olarak eğilimlerine uygun bir şekilde yetişememesi, eğitilirken kendisiyle hayatını kazanacağı bir meslek sahibi olamaması, oradan

oraya sürüklenip durması da bir şiddet biçimidir. Eğitimdeki şiddetin önlenmesinde öncelikli olan, yetenekleri ve gizil güçleri ile öğrencinin anlaşılması konusudur.

Okullarda şiddet vardır. Bu inkâr edilemez bir gerçektir. Öteden beri de hep olmuştur. Fakat yeterince gündeme taşınmamıştır. Okullardan şiddeti kaldırmak, toplumun ve hatta tüm dünyanın geleceği açısından önem taşır. Şiddete karşı eğitilmiş insanlar, şiddet görmeyen ve şiddet uygulamayan insanlardır. Bu tür bireylerin yetişmesi, rastgele bir eğitim etkinliğini değil, bilinçle ve özenle hazırlanmış bir programı gerektirir. Bu programın omurgasını şu felsefe oluşturabilir: *Şiddete karşı şiddet çözüm değildir*. Şiddete karşı şiddet, daha güçlü bir şiddetin doğmasına neden olur, ya da şiddet duygusu içte birikmek üzere bastırılır, ama asla yok edilmez. Bastırılan ve içte biriken şiddet duygusu, bir gün fırsat bulduğunda daha yıkıcı bir şekilde açığa çıkar. Şiddete karşı uygulanacak program, şiddeti bastırmaya yönelik polisiye tedbirler değil, şiddet duygusunu çözecek duygusal, zihinsel ve ruhsal bir bakış açısı oluşturacak bir bilinç yapılanmasına gitmektir. Çıkış noktası şudur: Şiddet bir güçtür ve ancak karşıt bir güçle çözünmeye uğrayabilir. Şiddeti doğuran gücü çözecek karşıt güce, kendilerine ve çevrelerine uyumluluklarını artıracak destek programlara ihtiyaç vardır. Bu güç, kapsamlı ve bilinçli bir etkinlik olabilir. Bu etkinliklerin hepsi de onları olumlu etkinliklerde bir araya getirme anlayışına dayanır. Birlikte iş yapma, bir eser üretme, bir iş üreterek bir arada vakit geçirme, onları fiziksel ve duygusal olarak birbirlerine yaklaştıracak, uyum duygularını güçlendirecektir. Bu program içinde şu tür etkinlikler yer alabilir:

(1) İletişim deresi: İletişim dersi, öğrencilerin belirli konu ve kavramlar üzerinde konuşmalarından, kendi aralarındaki iletişimden ve bu iletişim sürecinde birlikte yaşamayı mümkün kılan sevgi, saygı, hoşgörü, paylaşım, adalet gibi kavramların çözümlenmesinden oluşur. Bir iletişimci, psikolog, felsefeci veya rehber öğretmen tarafından yönetilebilecek olan bu ders, tümüyle öğrencinin kendisini ifade etmesi ve ötekini anlaması konusu üzerinde yoğunlaşır? Ders şu sorulardan hareket edebilir: Kendimizi ne kadar ifade edebiliyoruz? Başkalarını ne kadar anlayabiliyoruz? İletişimde "doğru anlama" ne anlama gelir? Kendimi daha iyi ifade edebilmek ve karşımdakini daha iyi anlayabilmek için neler yapabilirim? İletişim gücümü nasıl geliştirebilirim. Bir tartışmada kendi görüşlerimi nasıl dile getirebilirim? Katılmadığım görüşleri kırıcı olmadan nasıl eleştirebilirim? Edebiyat, sanat, felsefe ve psikoloji alanından seçilecek metinlerle bu ders zenginleştirilebilir. Temelini, "anlama" (*doğru anlama, yanlış anlama, anlamama*) kavramlarının oluşturacağı bu ders, insanların birbirlerine hoşgörü ve saygı ile yaklaşmalarını sağlayabilir. Tahammül güçlerini artırabilir. Düşünme, konuşma, dinleme, görüş bildirme, eleştirme sanatında onlara bir tutum kazandırabilir. Şiddet temelde bir iletişimdir. Öğrencilerimize gündelik iletişim konusunda bir tutum kazandırabilirsek, yaşam boyu faydalanabilecekleri, hoşgörü ve saygı ortamı oluşturarak yaşayabilecekleri bir tutum da kazandırmış oluruz.

(2) Yoksunluğun giderilmesi: Her türlü şiddetin temelinde, fikir, düşünce, sevgi, inanç ve değer yoksunluğu vardır. Genç, duygusal, zihinsel ve ruhsal açıdan, bedenini besleyecek gıdalar gibi, ruhunu, kalbini ve zihnini besleyecek gıdalara da ihtiyaç duyar. Gıda bedenini, bilgi, sanat, sevgi ve saygı ise kişiliğini besler. Annesi, babası, öğretmeni ve çevresi tarafından yalnız sevilmekle kalmayıp bir kişilik olarak kendisine saygı da duyulmalıdır. Bu dünyada, bu çevrede bir hakkı, bir payı olduğu, ancak kendi yerini almak ve kendisi olmak için bu dünyada bulunduğu, dolayısıyla bir "fazlalık" olmadığı duygusu verilmelidir. Duygusal, ruhsal ve zihinsel açıdan kendisini rahat hissedeceği bir ortam hazırlanmalıdır. Buna maddi yoksunluğu da eklemek gerekir. Bu güven duygusunu, yalnız aile değil, devlet de ona garanti etmelidir. Bunu bir söylem olarak değil sunduğu imkânlarla da hissettirmeli, devlet denilen şeyin özgürlükleri kısıtlamak için değil, onu korumak ve yetiştirmek için oluşturulmuş bir teşkilat olduğu duygusu kendisine kazandırılmalıdır. Bu ondaki vatan ve toplum sevgisini pekiştirecek, emek verdiği ve yardımını gördüğü bu teşkilatın sağlıklı bir şekilde sürüp gitmesi için sorumluluk

duyacaktır. Genç böylece bir tüketici olduğu hissinden uzaklaşarak kendisine yatırım yapılan, devletinin ve milletinin geleceği için önemli bir birey olduğu duygusunu kazanacaktır. Şiddetin önüne geçmenin temel ve öncelikli koşulu, olumsuz duyguların yerine olumlularını koymaktır. Bunların en başında değersizlik duygusunun yenilmesi ve her bakımdan değerli olduğu duygusunun kişiye kazandırılması gelir.

(2) *Kol ve kulüp çalışmaları:* Bu tür bir yaklaşımın dayandığı temel ilke, gencin içindeki gücü/enerjiyi bir şekilde harcamak zorunda olduğudur. Kendisine olumlu duygular kazandıracak, kişiliğini geliştirecek, diyalog duygusunu artıracak etkinlikler içinde olması, gücün/enerjinin şiddete yönelmesini önleyecektir. Bu olumlu etkinlik alanlarının oluşturulabilmesi için kol ve kulüp faaliyetlerinin farklı bir bilinçle yeniden düzenlenmesi yararlı olabilir. Bireylerin kişi olarak varlıklarını algılayabilecekleri etkinlik alanları oluşturulmalı, okullardaki spor, sanat, edebiyat kol ve kulüpleri aktif hale getirilmeli, bu kol ve kulüplerde öğrencilerin toplumsal bir benlik geliştirmeleri ve kişilik olarak olgunlaşmaları sağlanmalıdır. Bunun için yapılacak etkinlikler arasında, onlara yalnız sevgi ile değil, saygı ile de davranılması, bir kişilik olarak iletişimde bulunulması gelmektedir. Bu tutum onlara doygunluk ve kendilerini gerçekleştirme duygusu kazandıracaktır. Bu etkinliklerin hazırlanması ve yürütülmesi esnasında, toplumdaki profesyonel kuruluşlardan hizmet satın alınabilir. Sözgelimi, bir spor etkinliliğinde, sivil hayatta faaliyet gösteren kuruluşlarla anlaşmalar yapılabilir. Müzik alanında da aynı yaklaşım sergilenebilir. Müzik kurslarından alınacak hizmetlerle, öğrencilere çeşitli enstrümanları çalma, çeşitli parçaları icra etme, verilecek bir konserde yer alma bilgi ve becerisi kazandırılabilir. Aynı yaklaşım resim, sinema, tiyatro, yabancı dil, edebiyat gibi alanlarda da gerçekleştirilebilir. Onların bu etkinlikleri okullarda, askeri birliklerde, hapishanelerde, yaşlıların, engellilerin, kimsesiz çocukların toplu halde yaşadıkları ortamlarda sergilenebilir ve sahneye konulabilir. Bu şekilde bir üretim gerçekleştirilmiş, bir sanat zevki ve güzellik duygusu ortaya konulmuş olur. Bu, doğrudan doğruya, onları sanatçı veya yazar yapmak için değildir. Kuşkusuz içinde eğilimi ve yeteneği olanlar bu etkinliklerden yararlanabilirler, ama daha çok güzel yaşama, hayatın ve doğanın güzelliklerini hissedebilme, nezaket sahibi olma, kültürlü olma, kendi potansiyelini keşfetme ve kedini gerçekleştirme adına yapılır. Bu tür etkinlikler onları birbirlerine dostça duygularla bağlar. İçlerinde insanlık sevgisini oluşturur. Böylece, hangi mesleği tercih ederse etsin, kültür ve beceri seviyesi yüksek, kendi hakkını ve başkasının hakkını bilen bir kuşak yetişmiş olur. Bu etkinlikler, okulların faaliyet alanını genişletecek, toplumla kaynaşmasını en iyi şekilde sağlayacak etkinliklerdir. Bu sayede yalnız öğrencilerin değil, okulların saygınlığı da artacak, toplumun sanata karşı ilgisi gelişecek, eğitim okuldan topluma doğru yayılmış olacaktır.

(3) Düşünme gücünü etkin hale getirmek: Düşünme gücünü etkin hale getirdiğimizde, öğrencideki yaşam boyu öğrenme duygusunun kapılarını da açmış oluruz. Bu şekilde öğrenci kendi aklını kullanarak kendi bilgisini elde etme ve yaşam felsefesini oluşturma yeterliliğine kavuşur. Onları barış, saygı, sevgi, hoşgörü, birlikte yaşama kültürü, dostluk, arkadaşlık, verimlilik gibi kavramlar üzerine düşünmeye yöneltebilirsek, toplum olarak bu kavramlar üzerine düşünme becerisi kazanabilirsek, şiddetin önlenmesi yolunda en etkili programı uygulamış, gerekli bilgi ve görüşlere bizzat kendi düşüncelerimizle ulaşmış oluruz. Öğrenci, uyumluluk, hoşgörü, sabır, empati, iletişim, anlama, anlatma diyalogda bulunma yetilerini etkin hale getirebilmek için, bu kavramlar üzerine düşünme ve kendi görüşünü oluşturma imkânı bulmalıdır. Bunun için çeşitli vesileler oluşturulabilir. Sözgelimi paneller ve kongreler düzenlenilebilir, gazete ve dergilerden, radyo ve televizyon programlarından yararlanılabilir. İyi organize edilmiş yarışmalar işe yarayabilir. Bu yarışmalar, okul düzeyinden başlar, ilçe, il ve ülke düzeyinde genişler. Her sınıftan okul birincileri, ikincileri, üçüncüleri seçilir. Çok sayıda mansiyon verilir. Amaç, mümkün olduğu kadar çok öğrenciyi bu etkinliğin içine çekebilmek ve bu kavramlar üzerinde odaklanmalarını sağlamaktır. Bu onlara bir takım hazır öğütler vermekten da-

ha etkilidir. Bu şekilde, bizzat kendi bilgilerini üretmeleri sağlanır. Üstelik ürettikleri bu bilgilere, kendi çabalarının ürünü olduğundan ötürü, daha bağlı olurlar ve her yerde savunuculuğunu yaparlar. Böylece kendi bilgilerini, kendi görüşlerini, kendi bakışlarını, kendi dünya görüşlerini üretmeleri teşvik edilir. Bu önemlidir. Hazır sunulan çok bilgiden, kendi ürettikleri az bilgi daha etkili, daha belirleyici ve daha kalıcı olacaktır.

(4) Bir ideal kazandırmak: İnsanların idealleri olmalıdır. Bu onları, zaman zaman uğrayabilecekleri umutsuzluklardan, sarsıntılardan ve hayal kırıklıklarından korur, ne yapmaları gerektiği konusunda kendilerine kararlılık, güç ve sağlamlık kazandırır. Gençlere bu tür idealler kazandırabilmek için çeşitli etkinlikler hazırlanabilir. Bilimden, felsefeden, sanattan, teknolojiden çeşitli "model tipler/kişilikler"in yaşam öyküleri, biyografileri, yeni yetişen gençlik üzerinde eğitici bir örnek olabilir. Bu tipler sayesinde, kendilerine önemli hedefler seçebilirler. Bu tür ideallerin oluşturulmasında, iletişim dersinden, düşünceyi etkin hale getirme etkinliklerinden de yararlanılabilir. Hayatta ne olmak ve ne yapmak istiyoruz? Ne tür ideallerimiz olabilir? Bunları konuşmak ve tartışmak, öğrencilere hem bir ideal kazandıracak, hem de bir yaşam felsefesi oluşturmalarına kılavuzluk edecektir. İdealleri olan gençler, kendilerini daha sağlam, daha donanımlı hissedecek, enerjilerini hangi yönde harcamaları gerektiği konusunda uzun vadeli bir bilinç kazanacaklar ve umutsuzluğa karşı kendilerini daha dirençli hissedeceklerdir.

(5) İnsan bilimlerine ilişkin dersler daha etkili bir şekilde işlenmeli. Sanat, edebiyat, müzik, resim, tarih, felsefe, ahlak dersleri ustaca işlemeli, ele alınan varoluş ile empati kurulmalı, onların neler hissedip neler yaşadıkları konusunda yorumlar yapılmalıdır. Bu dersler bize insan dünyasını, onların acılarını, sevinçlerini, umutlarını ve kaygılarını öğretir. Bu derslerde insanlar için bir şey yapma, onlara bir katkı sunma ideali, öğrencilerimize, yaşam boyu yerine getirmeye çalışacakları bir ödev duygusu olarak kazandırılabilir. Bencillik törpülenebilir ve insanları anlama duygusu geliştirilebilir. Bu şekilde yeryüzündeki insanlık özünü hissetmeleri sağlanabilir. Bu duygunun kazanılmasında insan bilimleri ile ilgili derslere önemli görevler düşer. Bir edebiyat öğretmeninin şu şekilde konuştuğuna tanık olmuştum: "Öğrencilerimle öyküler okuyoruz. Bu okumaları çok seviyorlar. Kuşlara, insanlara, çiçeklere, ağaçlara karşı sevgi duymayı öğreniyorlar. Zaman zaman kendileri de küçük öyküler yazıyorlar. Bunu yaparken kötülüğün kötülüğünü, iyiliğin iyiliğini, güzelliğin güzelliğini hissediyorlar. İleride kötü insanlar olabileceklerini ve kötülük yapabileceklerini düşünemiyorum."

(6) Okul öncesi eğitiminin yaygınlaştırılması: Hayat bir alışkanlıktır. Davranışlar bir alışkanlıktır. Kişiliğin ve alışkanlıkların oluşmasının çok erken yaşlarda başladığı, bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu bir gerçektir. Sözgelimi, dil gelişimi üç yaşında büyük bir sıçrama gösterir. Beyin, 4-5 yaşlarda, gelişimini önemli ölçüde tamamlamış olur. Bütün bunlar göstermektedir ki, çocuk 6-7 yaşlarına kadar birçok alışkanlığı, tutumu edinmiş, kişiliğinin tohumu oluşmuş, sevgiyi, nefreti, şiddeti ve arkadaşlığı tanımış olur. Dolayısıyla bu önemli dönem ailenin ve çevrenin el yordamı ile gelişigüzel ve rastlantısal bir şekilde yapacakları eğitime bırakılmayacak kadar önemli bir dönemdir. Yaşama uyum sağlama açısından bu dönemdeki eğitimin daha sonraki dönemlerden daha önemli olduğu bile söylenebilir. Bu nedenle ana sınıfları köylere kadar yaygınlaştırılmalı, çocukların sağlık kontrollerinden geçmeleri ve iyi beslenmeleri sağlanmalı, çocuğun duygusal, zihinsel, bedensel ve toplumsal gelişimi güvence altına alınmalıdır. Bu güvence onu şiddetten uzak tutacak ve şiddet kültürünün bir parçası haline gelmekten alıkoyacaktır.

(7) Basın-yayın kuruluşları, çocukları/gençleri şiddetten uzak tutmak ve onlara olumlu duygu ve değerler kazandırmak konusunda kendi aralarında bir "etik" oluşturmalı: Bu önemli bir konudur. Çocuk/genç, davranış, düşünüş, yaşayış ve tutum açısından, eğer bir ürün olarak görülebilirse, bu ürün, en az aile kadar basın yayın kuruluşlarının da eseridir. Bazı ülkelerin, topluma belirli değerleri kazandırmak için sinema, televizyon gibi sanat ve kültür dallarından, basın-yayın araçlarından yararlandığı, hatta bu konuda uzun vadeli politikalar oluştur-

duğu, bu politikalar doğrultusunda yayınlara yön verdiği bilinmektedir. Birlikte bir toplum, bir değer, bir gençlik oluşturma politikasıdır bu. Müziği ile, sineması, televizyonu, gazetesi ve dergisi ile, basın-yayın dünyasının gençlerin tutum ve davranışları üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Geleceğin gençliğini yetiştirme adına, toplumsal bir uzlaşı ve bilinç oluşturulabilir. En azından, yetişmekte olan gençler, mümkün olduğu kadar, bu etki kaynaklarının istismarından korunabilirler.

Kuşkusuz, şiddetin önlenmesine yönelik öneriler çoğaltılabilir. Bunları satırbaşları ile verecek olursak şunları söyleyebiliriz: Arkadaşlığın, dostluğun, bağlılığın, inceliğin, duygululuğun bir değer haline getirilmesi. Aile içi davranış biçimlerinden şiddetin izole edilmesi. Hoşgörü, saygı, uzlaşı, takdir ve eleştiri duygularının geliştirilmesi. Tutum ve davranışların insancıl bir zemine oturtulması, eskilerin dediği gibi *"insaniyet namına"* hareket edilmesi. Başkasına zarar vermeme ilkesinin en büyük değer haline getirilmesi. Vicdanı etkin hale getirecek davranışların pekiştirilmesi. Başkalarının da bizim gibi incinebilir/kırılabilir olduğu duygusunun verilmesi. Ahlak (*etik*) gibi derslerin etkili bir şekilde işlenmesi. Din dersinin, merhamet, şefkat, iyilik, hoşgörü, bağışlayıcılık, insanın değeri, hak gibi konular çerçevesinde yeniden düzenlenmesi. Toplumdaki gelir adaletsizliğinin giderilmesi. Bencilliğin törpülenmesi. Yukarıdan beri saydığımız önlemler alınırsa, hem okuldaki şiddet, hem de toplumdaki şiddet ortadan kalkacak veya en aza inecektir. Salt okulu hedef alan, toplumu dikkate almayan "lokal" bir şiddetten arındırma programı başarılı olamaz. Eğitimi şiddetten arındırma, kısa süreli bir ağrı kesici reçetesini değil, sürekli uygulanacak bir programı, bir çabayı gerekli kılar. Zira o da bir eğitimdir, eğitimin dışında değil, içindedir.

Sonuç

Şiddet tarafından kuşatılmış durumdayız. Sanki bir dehşet verme yarışı var, bakalım kimin şiddeti daha şiddetli, diye. İşte bu kuşatılmışlık durumu içinde, okullardaki şiddet, salt okullardaki şiddet olarak ele alınamaz. Bu yeterli bir bakış açısı sunmaz. Okullarda şiddetin azaltılması, toplumsal bir proje olmak zorundadır. Bunun anamı şu olabilir: Okulda şiddetin azaltılabilmesi için öncelikle toplumda şiddetin azaltılması ve ortadan kaldırılması gerekir. Okullardaki şiddet, salt okullardaki şiddet değildir, toplumun bütün birimlerindeki şiddettir. Bunun içinde toplumu oluşturan bütün kurum ve kuruluşları ekleyebiliriz. Hakkı olan eğitim ve sağlık hizmetini alamayan birey, şiddete maruz kalmıştır. Çalışacak bir iş bulamayan kişi, şiddete maruz kalmıştır. Okulda öğretmeni, oyun oynarken arkadaşı, evde annesi babası tarafından tartaklanan, horlanan çocuk, şiddete maruz kalmıştır. Toplumsal bir hizmeti alabilmek için saatlerce kuyrukta bekleyen kişi, şiddete maruz kalmıştır. Şiddet, insan anlayışından yoksun olmaktır, kişilik anlayışından uzak bulunmaktır. Şiddet bir çaresizliktir, yolsuzluktur ve zavallılıktır. Şiddet, insanın evrene kattığı en itici davranış biçimidir. Şiddet, yaşamın her alanında yaşayan, nefes alan, kendi kedisiyle yarışan bir hadisedir. Ancak, onun bir kültür olması, bir yazgı olduğu anlamına gelmez. Bir kültür nasıl ki birden oluşmuyorsa, birdenbire de ortadan kalkmaz. Uzun vadeli bir programla değiştirilebilir ve yerine bir başkası konulabilir. Kültürel hadiselerde, sert ve kesin tavırlar çoğu kez olumlu sonuçlar vermez. Şiddet olaylarını polisiye tedbirlerle, ileri teknoloji ürünü akıllı kameralarla çözemeyiz. Şiddet çok boyutlu bir olaydır, çözümü de çok boyutlu olmak zorundadır. Eğitimde şiddet sorunun çözülmesi, eğitim sorunun çözülmesidir. Ve bu her şeye değer. Çünkü eğitim bir toplumun bir anı, bir günü, bir yılı değil, tam olarak bütün geleceğidir.